

GRAVEN VAN VLAANDEREN

Bedrijvigheid in een haven, ca. 1497. Miniatuur uit het *Hamburger Stadtrecht*. (Staatsarchiv, Hamburg)

GERBEN GRADDESZ HELLINGA

GRAVEN VAN VLAANDEREN

*Vlaamse
vorsten
in woord
en beeld,
862–1795*

WALBURG PERS

© 2013 Gerben Graddesz Hellinga,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Afbeeldingen omslag:

Jan zonder Vrees. (*Musée de l'Hospice Comtesse, Rijsel*)

Ruiterzegel van Gwijde van Dampierre, ca. 1226-1305. (*museum
1302, Kortrijk*)

Met dank aan: P. Aalders, R. Goudriaan, L. Panhuysen en
H. Warris

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens-
bestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze,
hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of
enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestem-
ming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan
op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20
juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985,
Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wet-
telijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting
Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overne-
men van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers
en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient
men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de
afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband
niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbin-
ding te stellen.

Omslagontwerp: Jhartho Kempink, Design is Everything, Arnhem
Vormgeving binnenwerk: Andre Klijsen, Villa Y, Den Haag

ISBN 978.90.5730.925.0

NUR 688

Graven van Vlaanderen

- 1 *Inleiding*
Gouwgraven en Boswachters 9
  - 2 *862-879*
Boudewijn I (met de IJzeren Arm) 15
  - 3 *879-918*
Boudewijn II (de Kale) 20
  - 4 *918-965*
Arnulf I en Boudewijn III 25
  - 5 *965-988*
Arnulf II 31
  - 6 *988-1035*
Boudewijn IV (met de Schone Baard) 35
  - 7 *1035-1067*
Boudewijn V (van Rijsel) 40
  - 8 *1067-1071*
Boudewijn VI en Arnulf III (de Ongelukkige) 45
  - 9 *1071-1093*
Robrecht de Fries 48
  - 10 *1093-1111*
Robrecht II (of: van Jeruzalem) 54
  - 11 *1111-1119*
Boudewijn VII (Hapkin, of: met de Bijl) 58
  - 12 *1119-1127*
Karel de Goede (of: van Denemarken) 61
  - 13 *1127-1128*
Willem Clito (of: van Normandië) 65
  - 14 *1128-1168*
Diederik van de Elzas 68
  - 15 *(1157-)1168-1191*
Filips van de Elzas 72
  - 16 *1191-1205*
Boudewijn VIII en Boudewijn IX 78
  - 17 *1205-1244*
Johanna van Constantinopel 82
  - 18 *1244-1278*
Margaretha van Constantinopel 87
  - 19 *1278-1300*
Gwijde van Dampierre 91
  - 20 *1300-1305*
Een Graafloos Tijdperk 97
  - 21 *1305-1322*
Robrecht III (Van Béthune) 101
  - 22 *1322-1346*
Lodewijk van Nevers (of: van Crécy) 104
  - 23 *1346-1384*
Lodewijk van Male 109
  - 24 *1384-1405*
Margaretha van Male en Filips de Stoute 114
  - 25 *1405-1419*
Jan zonder Vrees 119
  - 26 *1419-1467*
Filips de Goede 122
  - 27 *1467-1477*
Karel de Stoute 127
  - 28 *1477-1494*
Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk 133
  - 29 *1494-1506*
Filips de Schone 139
  - 30 *(1506-) 1515-1555*
Karel V 144
  - 31 *1555-1598*
Filips II 153
  - 32 *1598-1621*
Filips III en 'De aartshertogen' 163
  - 33 *1621-1780*
'Graven' die geen graaf meer waren 168
  - 34 *1780-1795*
De laatste graven van Vlaanderen:
Jozef II, Leopold II en Frans II 172
- Beknopte literatuurlijst 176

Koningen van Frankrijk		Graven van Vlaanderen		Koningen van Engeland	
Karel de Kale (840-877)	870	Boudewijn I met de IJzeren Arm (862-879)	870	Alfred de Grote van Wessex (870-899)	
Lodewijk de Stotteraar (877-879)	880		880		
Lodewijk III (879-882)	890	Boudewijn II (879-918)	890	Edward de Oudere (899-914)	
Karloman (879-884)	900		900		
Karel de Dikke (884-887)	910	Arnulf I & Boudewijn III (918-965)	910		
Odo (888-898)	920		920	Aethelstan (924-939)	
Karel III, de Eenvoudige (898-922)	930		930		
Robert I (922-923)	940		940		
Rudolf van Bourgondië (923-936)	950		950	Edgar de Martelaar (939-978)	
Lodewijk IV van Overzee (936-954)	960	Arnulf II (965-988)	960		
Lotharius (954-986)	970		970	Aethelred (978-1016)	
Lodewijk de Luie (986-987)	980	Boudewijn IV (988-1035)	980		
Hugo Capet (987-996)	990		990		
Lodewijk de Vrome (996-1031)	1000		1000		
	1010		1010	Knoet van Denemarken (1016-1042)	
	1020		1020		
Hendrik I (1031-1060)	1030	Boudewijn V (1035-1067)	1030		
	1040		1040	Edward de Belijder (1042-1066)	
	1050		1050		
Filips I (1060-1108)	1060	Boudewijn VI (1067-1070)	1060	Willem de Veroveraar (1066-1087)	
	1070	Arnulf III (de Ongelukkige) (1070-1071)	1070		
	1080	Robrecht de Fries (1071-1093)	1080	Willem II (1087-1100)	
	1090	Robrecht II van Jeruzalem (1093-1111)	1090		
Lodewijk VI, de Dikke (1108-1137)	1100		1100	Hendrik I (1100-1135)	
	1110	Boudewijn VII Hapkin (1111-1119)	1110		
	1120	Karel de Goede (1119-1127)	1120		
Lodewijk VII, de Jonge (1137-1180)	1130	Willem Clito (1127-1128)	1130	Stephanus (1135-1153)	
	1140	Diederik van de Elzas (1128-1168)	1140		
	1150		1150	Hendrik II (1154-1184)	
	1160	Filips van de Elzas (1157, 1168-1191)	1160		
	1170		1170		
Filips II August (1180-1223)	1180		1180	Richard I, Leeuwenhart (1189-1199)	
	1190	Boudewijn VIII en	1190		
	1200	Boudewijn IX (1191-1205)	1200	Jan zonder Land (1199-1216)	
	1210	Johanna van Constantinopel	1210	Hendrik III (1216-1272)	
Lodewijk VIII, de Leeuw (1223-1226)	1220	(1205-1244)	1220		
Lodewijk IX, de Heilige (1226-1270)	1230		1230		
	1240	Margaretha van Constantinopel	1240		
	1250	(1244-1278)	1250		
	1260		1260		
Filips III, de Stoute (1270-1285)	1270	Gwijde van Dampierre (1278-1300)	1270	Eduard I (1272-1307)	
Filips IV, de Schone (1285-1314)	1280		1280		
	1290		1290		
Lodewijk X, de Woelzieke (1314-1316)	1300	Graafloos Tijdperk 1300-1305	1300	Eduard II (1307-1327)	
Jan I (1316)	1310	Robrecht II van Béthune 1305-1322)	1310		
Filips V, de Lange (1316-1322)	1320	Lodewijk II van Nevers (1322-1346)	1320	Eduard III (1327-1377)	
Karel IV, de Schone (1322-1328)	1330		1330		

Koningen van Frankrijk		Graven van Vlaanderen		Koningen van Engeland
Filips VI (1328-1350)	1340	Lodewijk van Male (1346-1384)	1340	
Jan II, de Goede (1350-1364)	1350		1350	
Karel V, de Wijze (1364-1380)	1360		1360	
	1370		1370	Richard II (1377-1399)
Karel VI (1380-1422)	1380	Margaretha van Male en	1380	
	1390	Filips de Stoute(1384-1405)	1390	Hendrik IV (1399-1413)
	1400	Jan zonder Vrees (1405-1419)	1400	
	1410		1410	Hendrik V (1413-1422)
Karel VI (1422-1461)	1420	Filips de Goede (1419-1467)	1420	Hendrik VI (1422-1461)
	1430		1430	
	1440		1440	
	1450		1450	
Lodewijk XI (1461-1483)	1460	Karel de Stoute (1467-1477)	1460	Eduard IV (1461-1483)
	1470	Maria van Bourgondië en	1470	
Karel VIII (1483-1498)	1480	Maximiliaan van Oostenrijk	1480	Richard III (1483-1485)
	1490	(1477-1494)	1490	Hendrik VII (1485-1509)
	1500	Filips de Schone (1491-1506)	1500	Hendrik VIII (1509-1547)
Lodewijk XII (1498-1515)	1510	Karel V (1515-1555)	1510	
Frans I (1515-1547)	1520		1520	
	1530		1530	
Hendrik II (1547-1559)	1540		1540	Eduard VI (1547-1553)
Frans II (1559-1560)	1550	Filips II (1555-1598)	1550	Maria de Katholieke (1553-1558)
Karel IX (1560-1574)	1560		1560	Elisabeth I (1558-1603)
Hendrik III (1574-1589)	1570		1570	
	1580		1580	
Hendrik IV (1589-1610)	1590	Filips III en 'de aartshertogen'	1590	
	1600	(1598-1621)	1600	Jacobus I Stuart (1603-1625)
Lodewijk XIII (1610-1643)	1610		1610	
	1620		1620	Karel I (1625-1649)
	1630	'Graven' die geen graaf meer waren	1630	
Lodewijk XIV (1643-1715)	1640	(1621-1780)	1640	Militaire dictatuur/O.Cromwell
	1650		1650	(1649-1660)
	1660		1660	Karel II (1660-1685)
	1670		1670	
	1680		1680	Jacobus II (1685-1688)
	1690		1690	Willem III stadhouder-koning
	1700		1700	(1688-1702)
Lodewijk XV (1715-1774)	1710		1710	Anna (1702-1714)
	1720		1720	George I (1714-1722)
	1730		1730	George II (1722-1760)
	1740		1740	
	1750		1750	
	1760		1760	George III (1760-1820)
Lodewijk XVI (1774-1792)	1770		1770	
	1780	De laatste graven van Vlaanderen:	1780	
	1790	Jozef II, Leopold II en Frans II	1790	
	1800	(1780-1795)	1800	
Le Directoire				

Liederik, Ingelram en Otger (of: Enguerrand), forestiers of woudmeesters van Vlaanderen.
Naar het origineel uit 1370 van Jan van Hasselt. (Gravenkapel, Kortrijk. Foto: Johan Geleyns)

I INLEIDING Gouwgraven en Boswachters

Het gebied waar later het graafschap Vlaanderen zou ontstaan lag in het noordwesten van 'Gallië', het enorme stuk West-Europa dat door Julius Caesar (100-44 v. Chr.) kort voor het begin van onze jaartelling werd veroverd. Vóór die verovering hadden de woeste stammen in Noordwest-Europa voortdurend oorlog met elkaar gevoerd. Als het nodig was kon een van elke vier mannen worden opgeroepen om te vechten. De Romeinen hadden met de Galliërs dus hun handen vol. Vaak vielen er tienduizenden doden in warrige veldslagen op de vlakten of in dichtbeboste streken. Reusachtige aantallen krijgsgevangenen werden naar Rome afgevoerd om als slaaf te werken in het huishouden van rijke burgers of op het land, of om als gladiator te sterven in de arena's. Men schat op grond van Caesars eigen beschrijving dat de verovering en definitieve onderwerping van Gallië uiteindelijk ongeveer een miljoen mensenlevens heeft gekost, en dat nog eens een miljoen mensen als gevangene zijn afgevoerd. Op een bevolking van, in die tijd, zo'n drie miljoen mensen was dat zoveel dat gedurende lange tijd het normale leven min of meer tot stilstand kwam.

Uiteindelijk schikten de Galliërs zich in hun lot Romeins onderdaan te zijn. Want voor hen was de gewa-penderhand opgelegde toestand van vrede – de 'pax Romana' – uiteindelijk zo slecht nog niet. Het tijdens Caesars veroveringsoorlogen grotendeels ontvolkte Gallië werd weer dichter bevolkt, in een groot gebied kon de handel gedijen en de bevolking kon zich weer wijden aan de landbouw. Er werden heerwegen aangelegd, in de eerste plaats natuurlijk om het mogelijk te maken voor de troepen om zich snel te verplaatsen, maar voor handelaars en kooplieden werd het reizen daardoor ook veel comfortabeler en veiliger. De Romeinen introduceerden het schrift, en technische kennis en nieuwe landbouwtechnieken maakten het voor de 'barbaren' in Gallië mogelijk om in betrekkelijk korte tijd een snelle ontwikkeling door te maken. Zo kwam er een eind aan een lange periode van stagnatie.

Die periode duurde maar een eeuw of drie, want rond 400 na Chr. vielen woeste ruitershorden Europa binnen, dood en verderf zaaiend en de sedentaire volken in Midden-Europa voor zich uitdrijvend. En die drongen op hun beurt het min of meer vreedzame West-Europa binnen;

het was de periode van de grote volksverhuizingen. Het Romeinse Rijk was al heel lang verdeeld door veten en machtsstrijd tussen hoge politici en generaals, en de burgers waren te decadent geworden om zich te kunnen verdedigen tegen de Hunnen en Vandalen. Het centrale gezag in Europa viel uiteen. Er ontstonden talloze kleine koninkrijkes totdat in het gebied van de Franken in het huidige Frankrijk krachtige koningen erin slaagden hun buren te onderwerpen, en er een nieuw groot land ontstond. Dat was al in een vergevorderd stadium gekomen tijdens de regering van Pippijn III (de Korte, ca.715-768), maar het bereikte zijn hoogtepunt tijdens de regering van diens zoon Karel de Grote (742-814).

Karel de Grote voerde meer dan vijftig oorlogen om zijn rijk zijn grootste omvang te geven, opstanden neer te

Borstbeeld Karel de Grote. (Domkapittel, Aken)

Het rijk van Karel de Grote.

slaan en heidense volken te bekeren. Uiteindelijk reikte zijn macht van de Noordzee tot de Elbe en de Donau, en van Friesland tot de Pyreneeën. Dat was een veel te groot gebied om vanuit één centraal punt te regeren. Karel reisde steeds van plaats naar plaats, telkens als zijn aanwezigheid in een bepaald deel van zijn rijk gewenst was. Hij liet in allerlei plaatsen kastelen, ‘paltzen’, bouwen waarvan in onze streken de Valkhof in Nijmegen het bekendst geworden is. Bovendien verdeelde hij zijn land in honderden ‘gouwen’ die hij liet besturen door gouwgraven, ook wel ‘opzichters van ’s konings domeinen’, forestiers, of boswachters genoemd. Hun taak was het om recht te spreken, voor de veiligheid te zorgen, de inkomsten van het door hen te besturen gebied voor een deel naar Karel toe te sluizen en krijgslieden te leveren als er oorlog was. Ze hadden nog lang niet het enorme gezag van de hogere edelen in latere eeuwen; men moet hen eerder vergelijken met een soort hogere ambtenaren. Karel koos voor die functies mannen uit die in hun eigen buurt al aanzien genoten en die hij zelf vertrouwde.

Gouwgraven moesten uiteraard goede strijders zijn. Als zij dat niet al eens hadden bewezen tijdens een gevecht met rovers of opstandige bewoners, konden ze dat doen door te jagen op beren. In die tijd maakten beren namelijk de bossen in de streek van de pagus Flandrensis (de gouw Vlaanderen) onveilig. In het wapen van Brugge is om die reden een beer afgebeeld: volgens een legende spietste de eerste graaf van Vlaanderen, Boudewijn I, eens een wilde beer aan een boom. Wie een beer wist te doden kwam vaak in aanmerking voor de functie van ‘boswachter’ of gouwgraaf. Men moet zich zo’n functionaris overigens niet voorstellen als een serieuze, verantwoordelijke bestuurder. Met het tanen van de macht en invloed van de Franse koningen werden de gouwgraven meer en meer semi-zelfstandige krijgsheren.

Toen Karel de Grote in 814 overleed, erfde zijn enige toen nog levende zoon, Lodewijk de Vrome, Karels rijk. Deze had drie overlevende zoons, die elkaar na de dood van hun vader gingen bestrijden om zoveel mogelijk grond in bezit te krijgen. Bovendien was er maar één keizerkroon die ze alledrie wilden dragen. Aan die strijd

kwam een eind bij het Verdrag van Verdun in 843. Het oostelijke deel van het Frankische rijk, van Noord-Duitsland tot de Alpen, ging naar Lodewijk de Duitser; het middenrijk, een gebied van Friesland tot Italië, kwam aan Lotharius I die ook de keizerskroon mocht dragen; en West-Francië, een gebied van Vlaanderen tot Barcelona, ging naar Karel de Kale, de derde erfgenaam van Lodewijk de Vrome. Toen Lotharius I in 855 overleed werd zijn gebied ook weer in drie delen verdeeld, want ook hij had drie zoons. Het meest zuidelijke deel – Italië plus de keizerstitel – ging naar Lodewijk II, zoon Karel kreeg Opper- en Neder Bourgondië en Lotharius II kreeg het meest noordelijke deel dat naar hem het groothertogdom Lotharingen werd genoemd. Dat gebied lag tussen de Schelde en de Rijn en tussen de Noordzee en de Jura, en werd in 870 een onderdeel van het Duitse Rijk.

Het gebied ten westen van Lotharingen raakte in de jaren daarna geleidelijk aan steeds meer verdeeld. Formeel waren Karel de Kale (823-877) en de volgende Karolingen de baas, maar dat waren ze vooral in een betrekkelijk klein gebied ten noorden van Parijs, tussen Senlis en Compiègne waar hun regeringscentra zich bevonden. Aan de periferie ontstonden in de negende en tiende eeuw enkele grote semi-zelfstandige vorstendommen, waarvan de

leenmannen wel leenplichtig heetten te zijn aan de koning, maar zich in feite gedroegen alsof ze zelfstandig waren: dat waren de hertogdommen Normandië, Bretagne, Aquitanië en Bourgondië. En in de periode 880 – 1070 kwam daar nog zo'n vorstendom bij: het graafschap Vlaanderen.

Helemaal in het noorden van West-Francië, tussen de Schelde en de Noordzeekust, van waar nu Brugge ligt tot aan de IJzer, lag een kleine kuststrook die al in de achtste eeuw de gouw Flandria genoemd werd, en zijn bewoners Flandrenses. Er waren al enige nederzettingen, waaronder Oudenaarde en Brugge. In dat gebied hadden al sinds de derde eeuw mensen gewoond die, gedeeltelijk via de zee, handelscontacten hadden met andere delen van het Gallo-Romeinse Rijk. De vondst van een al in 180 n. Chr. gezonken schip in een getijdengeul die leidde naar een nederzetting op de plaats waar nu Brugge ligt, kan wijzen op nog oudere handelsactiviteiten. Het gebied werd bewoond door 'Friezen' (de volkeren die woonden in het westen en noorden van het tegenwoordige Nederland), Zeeuwen en andere 'barbaren', dat wil zeggen mensen die nog niet gekerstend waren en geen Latijn verstonden.

De Bataven verslaan de Romeinen bij de Rijn door Otto van Veen, 1613. (Rijksmuseum, Amsterdam)

Keizer Lotharius I. Uit een evangelarium daterend tussen 849-851. (Bibliothèque Nationale, Parijs)

De betekenis van Flandria is ‘verdrongen land’ en die naam had zijn reden. Het kustgebied was drassig, grote delen van het land liepen twee keer per dag bij hoog tij onder water, erdoorheen stroomden talloze rivieren en stroompjes en er waren regelmatig stormvloed en overstromingen waarbij de zee diep het land binnendrong. Waar het land al droog was, raakte het begroeid door bossen, heide en struikgewas en de zandgrond was niet geschikt voor rijke oogsten. Groot vee kon er niet gedijen, maar schapen wel. De productie van wol en het hoofdproduct daarvan, laken, werd dan ook een belangrijke bron van inkomsten. Als een wollen lap van het weefgetouw werd genomen was hij 220 cm breed. Daarna werd hij door ‘vullen’ dichter en geslotener gemaakt (vervilt) waardoor hij kromp tot een product van 140 cm breedte: laken. Dat is een effen, dichte wollen stof met een ietwat vilten uiterlijk, een glanzende bovenkant en een kort, in één richting gestreken haardek. Na het vullen heeft de stof meer weerstand tegen slijtage, houdt hij warmte beter vast en voelt veel zachter aan. Wevers en vollers (of: vol-

ders) vormden veruit de grootste groepen arbeiders en toen zij zich later verenigden in gilden werden die twee gilden de machtigste. Maar de inkomsten van deze bloeiende tak van industrie gingen niet naar de boeren zelf. Die waren bijna allemaal met lijf en goed bezit van de kloosters en grootgrondbezitters en mochten als ‘lijfgeenen’ hun land niet zonder toestemming verlaten. Ze hielden voor zichzelf nauwelijks genoeg over om van te leven en leidden een hard en uitzichtloos bestaan.

Behalve van landbouw en veeteelt was er ook sprake van handel. Niet alleen in de producten van de boeren, ook in andere handelsproducten die via de rivieren werden aangevoerd en doorverkocht. Zo zouden uiteindelijk handelsnederzettingen als Gent, Antwerpen, Doornik en Kamerijk ontstaan, maar dat gebeurde voornamelijk buiten de gouw Flandria, en pas veel later dan in de achttiende eeuw. Flandria, ‘oer-Vlaanderen’ dus, was maar een klein gebiedje dat tussen Dudzele in het noorden en Torhout in het zuiden lag en Oudenburg of Brugge als hoofdplaats had. Het speelde nauwelijks een rol in de regionale politiek.

Lodewijk de Vrome volgde zijn vader Karel de Grote in 814 op als keizer van het Frankische Rijk. Uit een handschrift van Hrabanus Maurus, ca. 840. (Nationalbibliothek, Wenen)

Over de vroege gouwgraven van dat gebied is weinig meer bekend dan hun namen. Er waren een zekere Liederic, een Ingelram en een Enguerrand, over wie veel fantastische verhalen worden verteld waarin magische bossen en reuzen een belangrijke rol spelen. Alleen van de laatste 'boswachter', Audacer (ook wel aangeduid met Otger of Odoakere) is met zekerheid bekend dat hij echt bestaan heeft. Hij was de vader van de eerste man die de titel graaf voerde en over wie veel meer bekend is: Boudewijn met de IJzeren Arm, ofwel Boudewijn de IJzere.

Dat Vlaanderen zich in de periode 880 tot 1070 kon ontwikkelen tot een vorstendom dat net zo aanzienlijk werd als de grote hertogdommen die hiervoor werden genoemd, had verschillende oorzaken. De koningen die West-Francië in de negende en tiende eeuw regeerden waren tamelijk zwakke figuren die er niet goed in slaagden om gehoorzaamheid van hun vazallen af te dwingen als zij zich al te onafhankelijk gingen opstellen. De gouwgraven konden in veel gevallen naar eigen goeddunken heersen over het gebied waarover zij waren aangesteld. En in deze periode maakten vier zeer krachtdadige en bekwame graven van Vlaanderen een goed gebruik van die zwakte van het Franse koningshuis: Boudewijn II, Arnulf I, Boudewijn IV en Boudewijn V. Zij konden gebruik maken van het feit dat in hun gebied de textielproductie en de handel al in een vroeg stadium tot grote bloei kwamen, zodat de inkomsten van de rijkste steden van

Barbaarse krijgers uit Europa met hun wapens, door Ian Hogg.

Noordwest Europa voor één derde in hun schatkist terecht kwamen.

Daar kwam bij dat de koning van Frankrijk zijn gezag nog moeilijker kon laten gelden toen de Noormannen Noordwest-Europa gingen binnenvallen. Vanaf 810 vielen woeste krijgers uit de Scandinavische landen in hun lange roeiboten, drakkars, de kuststreken aan en trokken over de rivieren landinwaarts om alle woonkernen waar ze bij konden komen leeg te roven, te verwoesten en de bevolking te vermoorden. In de streken langs de grote rivieren heetten ze Vikingen of Vikings; in Vlaanderen, Frankrijk en Engeland werden ze Noormannen genoemd.

De Noormannen die het Europese continent binnendrongen kwamen vooral uit Denemarken. De eerste aanval op het gebied waarin Vlaanderen lag vond plaats in 836 toen Antwerpen werd geplunderd. In 837 kregen de Noormannen vaste voet aan de grond toen ze het eiland Walcheren veroverden. Van daaruit gingen ze op rooftocht naar Gent, Leuven en vele andere nederzettingen, tot Boudewijn I hen in 864 een halt toeriep. In een tweede periode, die van 879 tot 892 duurde, voeren ze alle grote rivieren op. En juist in die tijd vormden de Saracenen of Muzelmannen een permanente dreiging voor de christenheid. Toen in 875 keizer Lodewijk II overleed, riep de paus Karel de Kale naar Rome om hem te helpen het gevaar van de kant van de moslims te bestrijden, en die gaf graag gehoor aan die oproep: hij kon zich op kerstdag in 875 tot keizer laten kronen. Dat was echter het begin van grote moeilijkheden voor Karel de Kale. Zijn broer Lodewijk de Duitser aasde op uitbreiding van zijn gebied ten koste van West-Francië, Karels onderdanen vonden dat hij zich niet goed kweet van zijn taken als koning door zich zo ver buiten West-Francië bezig te houden met de Muzelmannen. Bovendien trad hij hierdoor te weinig op tegen de aanvallen van de Noormannen.

Karel de Kale keerde terug naar zijn eigen land toen Lodewijk de Duitser daar plundertochten ging houden. Hij kocht verdere aanvallen van de Noormannen af door hen een tribuut te betalen, maar hij moest daarna toch weer naar Italië om de christenheid te redden. Om althans enige rust in zijn eigen land te garanderen, bepaalde hij in juni 877 dat de gouwgraven na hun dood in hun functie mochten worden opgevolgd door hun oudste zoon. Dat voorkwam een heleboel opvolgingsoorlogen, maar het betekende wel dat een functie die had geleken op die van een ambtenaar, hierdoor een erfelijk recht werd. Dat werd het begin van de grafelijke dynastieën. Het begrip 'graaf' kreeg een nieuwe inhoud.

De geschiedenis van Vlaanderen is op nog een andere manier bijzonder, vergeleken met die van andere vorstendommen in Europa, dan alleen vanwege de opmerkelijke groei van de macht en invloed van de graven. De ligging van de gouwen die het graafschap zouden gaan vormen,

Evangelie van Lucas,
negende eeuw.
(Piermont Morgan
Library. New-York)

langs de rivier de Schelde, maakte het zeer aantrekkelijk voor handelaars. Rivieren waren in die tijd immers de beste verbindingswegen die men zich kon wensen. En de wolproductie, vanouds een van de belangrijkste inkomstenbronnen voor het gebied waar schapenteelt zo kon floreren, nam een grote vlucht. Terwijl Brugge zich vooral als handelsplaats ontwikkelde, werd Gent een stad waarvan halverwege de veertiende eeuw 60 procent van de bijna 50.000 inwoners werkzaam was in de textielindustrie. Gent, Brugge, Ieper en vele kleinere steden werden almaar rijker en de graven deden daar hun voordeel mee. Zij voerden om de haverklap oorlog, en dat was een kostbare aangelegenheid, maar ze konden zich dat permitteren omdat hun rijke burgers belasting betaalden, en ook de inkomsten van tolgelden, boetes en 'beden' – incidentele 'verzoeken' om een financiële bijdrage te leveren – voor een deel in hun schatkist terecht kwamen. De burgers van de Vlaamse steden stonden die beden doorgaans wel toe, maar alleen in ruil voor speciale voorrechten, privileges, waardoor de steden en hun bewoners nog rijker konden worden. Dat had als gevolg dat de stadsbestuurders en de patriciërs die in de steden de macht uitoefenden zich

steeds onafhankelijker gingen gedragen, steeds ongezeglijker werden jegens hun vorsten, en soms zelfs tegen hen in opstand kwamen. Sommige graven konden hun lastige onderdanen in toom houden, anderen waren volstrekt niet tegen hen opgewassen. Sommige graven konden zich bovendien met succes verzetten tegen de Franse koningen, die er voortdurend op uit waren dat rijke deel van 'hun' land in te lijven en inkomsten ervan naar zich toe te trekken, terwijl andere graven daar niet in slaagden.

Want de rijkdom van het graafschap Vlaanderen en haar bewoners was soms een zegen, soms een vloek en zijn geschiedenis is er dus een van perioden van welvaart en perioden van oorlogsellende. Daarbij speelden de persoonlijkheden en de bekwaamheden van de graven een belangrijke rol. Vandaar dit boek, waarin wij de persoonlijkheden, de successen en het falen van de lange reeks opmerkelijke figuren die het graafschap Vlaanderen geregeerd hebben willen beschrijven. Natuurlijk zullen daarbij de burgers en de grote steden van het land toch ook wel regelmatig aan de orde komen, want geen vorst kan worden losgezien van de mensen waarover hij regeert.